

**Egy jeltelen sírtól
– a Világemlékezet listáig.
Az APPENDIX kinyomtatásának
180. évfordulójára.**

OLÁH ANNA

Bolyai Pedagógiai Alapítvány

www.bolyaitestamentum.hu

olahannamari@t-online.hu

A múlt évben emlékeztünk Bolyai János halálának 150. évfordulójára. 1860. január 29-én Bolyai Jánost a kötelező katonai kíséreten kívül, három vásárhelyi lakos kísérte el utolsó útjára. A friss sír fölé semmiféle fejfát nem helyeztek, így a jeltelen sír az évek multával lassan besüppedt és ellepte a gaz. A református lelkipásztor az alábbi megjegyzéssel egészítette ki az egyház halotti anyakönyvébe írt bejegyzését:

„Kár, hogy nagy talentuma használatlanul ásatott el”.

Nos, 150 évnek kellett eltelnie, míg a Bolyai Pedagógiai Alapítvány közreműködésével bizonyosságot nyert – a Bolyait temető lelkipásztornak nem volt igaza. 2009. júl. 31-től Bolyai János 26 oldalas latin nyelvű APPENDIX c. különálló kis kötete felbecsülhetetlen érték lett a nemzetközi tudomány – a Világemlékezet – számára, és magyar zászló alatt hirdeti azt, hogy helyünk van az ott található értékek között.

Néhány éve Az UNESCO meghirdette a Világemlékezet Programot (Memory of the World) azért, hogy számba vegye és megőrizze a pusztulástól a világ szellemi örökségének legértékesebb részét. Az UNESCO Világemlékezet (Memory of the World Register) listáján megalakulásától – 1992-től – 2009-ig mindössze három magyar szellemi alkotás kapott helyet.

2007-ben a Bolyai Pedagógiai Alapítvány nevében az alapító – Oláh Anna – úgy ítélte meg, hogy Bolyai János: APPENDIX c. kötetének 1831-ben, a marosvásárhelyi kollégium nyomdájában, megjelent munkapéldánya megfelel annak a feltételrendszernek, ami ahhoz szükséges, hogy egy nemzet tudományos, művészeti, vagy egyéb szellemi terméke helyet kapjon a Világemlékezet

listán. Ez a kötet ma a MTAK Kézirattárában található. Az Alapítvány alapítója megkereste az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságát és jelölésre javasolta az APPENDIX-et.

Mi is az APPENDIX? Egy két ezer éves geometria feladat megoldása, amivel Bolyai János egy új tudományágat alapozott meg – az abszolút geometriát. E nélkül ma nem létezne például sikeres űrutazás, vagy műholdas műveletek azért, mert elménk mindmáig a környezetünkben tapasztalt térről alkotott képe tudattanul is az euklideszi modell rabja.

A Bolyai János által lefektetett elméletig a geometria az Euklidesztől eltérő lehetsége fel sem merült, de a matematikusok évezredek át érezték a párhuzamosági axióma kétségségségét. Erre adott frappáns megoldást Bolyai, és az APPENDIX-ben az új – nem euklideszi – geometria alaptételeit foglalta össze. Ezt nevezzük ma abszolút geometriának.

A kötet lelőhelye a MTAK Kézirattár, jelzete 545.091. Schmidt Ferenc hagyatékából került jelenlegi helyére 1901-ben. Ez a példány Bolyai János saját munka-példányaként számon tartott darab. Az első oldalakon külön Bolyai Farkas, majd János kézzel írt címlapjai találhatók. A kötetben – hol a margón, hol a sorok között – Bolyai János ceruzával írt javításai, beszúrásai olvashatók, német, és latin nyelven.

A kötet végén két kinyitható lapon 23 mértani ábra található, amik a szöveg értelmezéséhez szükségesek. A leporellókat két változatban utólag ragasztották a kötetbe. Az első tábla Bolyai János saját kezével, vonalzóval és körzővel rajzolt ábráit tartalmazza, de az utolsó, 23. ábrát szabadkézzel rajzolta.

A kötet végére utólag beragasztották a nyomdai változatot címmel ellátva: „*Tabula Appendicis*”. A kötet utolsó lapjain több helyen (kb. 1 cm-ként) szúrásnyomok láthatók, amelyek több oldalon áthatoltak. Ez arra nézve bizonyíték, hogy a kötetet az 1831-es kole-rájárvány idején Bolyai Farkas Marosvásárhelyről János katonai állomáshelyére – Lembergbe – küldte postán, majd Bolyai János csomagjában tovább „utazott” Olmützbe, Bécsbe, majd végül haza Marosvásárhelyre, a kor szokása szerint, átszúrva, klórgázzal füstöléssel fertőtlenítették.

Nos ennyit a kötet tartalmáról és formájáról. Amikor a kutató mindezeket az adatokat összegyűjtötte, akkor döntött a jelölés mellett. A kötet jelölése során érvelni kellett Bolyai János abszolút geometriájának eredetisége, elsődlegessége, forradalmi újdonsága, tudományos jelentősége mellett. Bizonyítania kellett a mű jelentőségét egyéb elméleti és gyakorlati tudományágak kialakulásában és fejlődésében.

Válaszolni kellett többek között olyan kérdésekre, hogy miben különbözik a Bolyai-féle „új világ”, az abszolút geometria, az EUKLIDÉSZ által definiált tértől? Mi a Bolyai-geometria tudományos értéke, jelentősége, hatása egyéb tudományokra? Milyen bizonyítékaink vannak a jelölt APPENDIX-kiadvány ritkaságára, egyedülállóságára?

A jelölést itthon elfogadták és továbbították Párizsba, az UNESCO központba. Párizsban, az UNESCO központba elküldött jelölési nyomtatványt egy nemzetközi zsűri értékelte együtt az egész világból beküldött jelölésekkel. Az APPENDIX-el egyidejűleg a Magyar Unesco Bizottság jelölte Kőrösi Csoma Sándor Tibeti-gyűjteményét is. A jelölési és elfogadási eljárás közel két évig tartott. A nemzetközi zsűri 2009. július 31-én Barbados szigetén, Bridgetown városban ült össze, és a döntéshozók – Nemzetközi Tanácsadó Bizottság – úgy ítélte meg, hogy Bolyai János Appendix-e méltó arra, hogy helyet kapjon a Memory of the World listán. Bolyaival egy napon elfogadták Csoma hagyatékának felvételét is. Egy magánlevél tanúsága szerint többek között még Malajziában, *Kuala Lumpur*ban is volt bíráló személy.

Ahol 2009-ig szerte a világ minden országából mindössze 193 mű kapott felvételt – ott egy napon az előző három magyar mű mellé két erdélyi tudós munkája került.

Nagynyed és Marosvásárhely református kollégiumaiból indultak, külföldön – Bécsben és Göttingában – szünet nélkül tanultak, dolgoztak és életüket a legnagyobb áldozatok, gyakran kínzó betegségek közepette a tudománynak szentelték. Mindketten egy-egy új tudományt alapoztak meg – az abszolút geometriát és a tibetológiát. Ezek dacára életükben egyikükből sem lett a MTA tagja. Haláluk után szobrok, emlékhelyek, díjak, elismerések sokasága igyekszik nevüket halhatatlanná tenni.

Az UNESCO ajánlására ezen – most már nemzetközi – értékeink a jövőben különleges védelmet élveznek. Páncélszekrényben, speciális hőmérsékleti, levegőnedvességi körülmények között őrzik meg a jövő nemzedékek számára, ugyanakkor digitalizálva, bemutatására és szabad letöltésére alkalmas formában közkinccsá tették a világhálón. (<http://bolyai.mtak.hu/>); (<http://csoma.mtak.hu/>)

A három nyelvű honlapok ugyanazon személy különlegesen művészi munkái. Az alkotó és angol fordító Dr. Sajó Tamás, a spanyol változat Dr. Antonio Bernat Vistarini, az Universitat de les Illes Balears munkatársának a munkája. A Csoma oldal angol fordítója Dr. John T. Cull, (College of the Holy Cross;)

Büszke vagyok arra, hogy Alma Materem – a Marosvásárhelyi Református Kollégium falai közül került ki a Memory of the World regiszterben lévő egyik Magyarországot képviselő mű. A Tibeti-gyűjtemény eredeti tulajdonosa a Kovászna megyei Kőrösről vágott neki a világnak gyalog, hogy megkeresse a magyarok eredetét.

2009-ben, világsikerük elismerésének pillanatában, amikor a magyar színeket képviselték Bridgetownban, ha éltek volna, nem lehettek volna magyar állampolgárok.

Végezetül álljon itt az egyik legnevesebb szerb matematikus-filozófus, az APPENDIX szerb fordítójának – Dr Branislav Petronijevic – verse, amit a szerb nyelvű kötet bevezetőjeként írt több mint 80 évvel ezelőtt, 1928-ban. A vers tisztességére válna bármilyen – a magyarság iránt elkötelezett – költőnek, és példa arra, hogy a tudományban nem lehet harc, szembenállás, csak elismerés és együttműködés.

Petronievic legyen példa mindenféle együtt élő, mégis gyűlölködő mai generáció számára.

Dr Branislav Petronijevic
BOLYAI JÁNOSHOZ
 -Ajánlás -

Roppant név, a mű meg csöpp, nem disz:
 Mit ránk hagytál, az csak egy Appendix.
 Ifjú lángelme, tenyész burjános:
 Gausson túltettél, Bolyai János.

Gauss, még hogyha dicsérni meg is mert,
 Előbbre bántott, el nem ismert.
 Ölte kicsinyes irigység érte,
 S levelezéssel bőven beérte.

Becsülni korod nem tudta nevedet,
 Lenézve bántott, gúnnyal kinevetett.
 Soká nem sejték, merre a sírod,
 Jel sem volt sehol neveddel írott.

Születni nagy kegy nem kísért fölötte,
 Hatalmas fajnak hogy lennél szülőtte.
 Népnek parány volt a magyar előtted,
 Igazan nagygyá magaddal tetted.

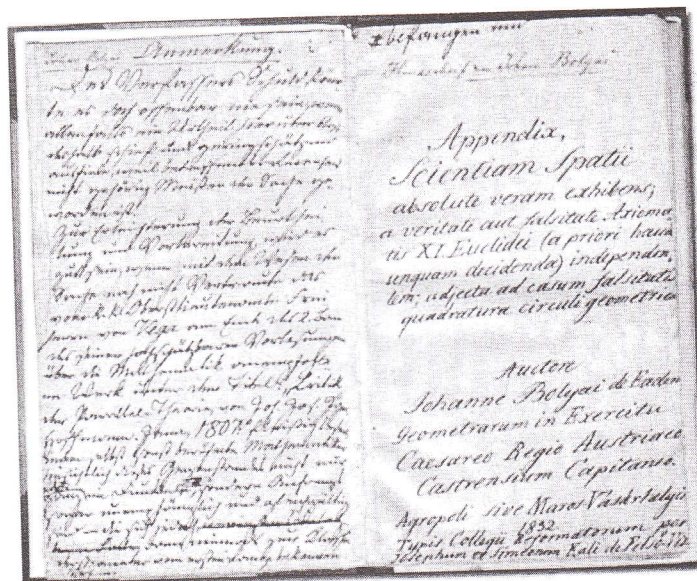
A fordító (Branislav Petronievics)

A szerb verset szerb nyelvről magyarra
 fordította Túri Gábor mű- és szakfordító
 Magyarakanizsa, Vajdaság, a Magyar
 Írószövetség és az MTA köztestületének
 tagja

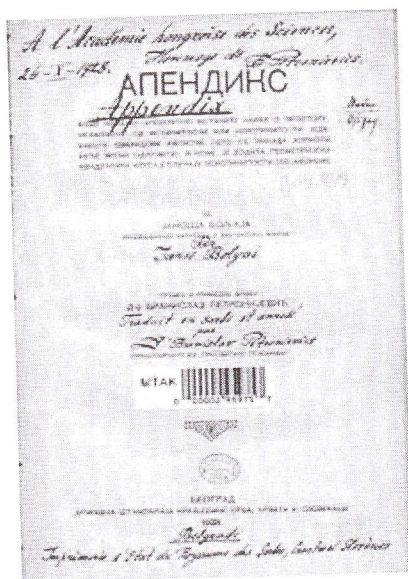

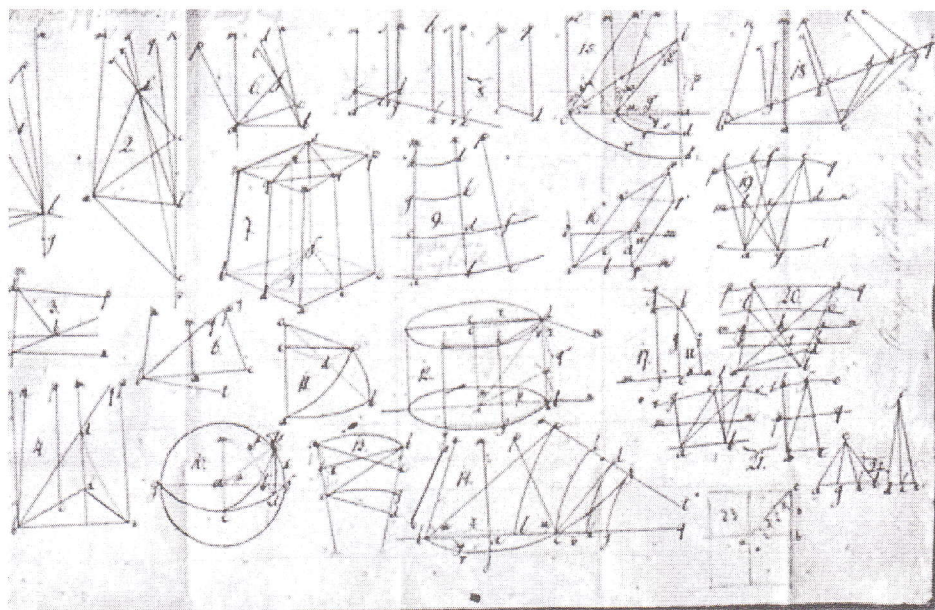
Az APENDIX szerb
 nyelvű fordítása

APENDIX fordító-
 Branislav Petronijevic

A APPENDIX címlapja Bolyai János kézírásával

„APPENDICIS”
Bolyai János
rajzai Appendix-
hez

United Nations Educational, Scientific and Cultural
Organization

Certifies the inscription of

Janos Bolyai: Appendix, scientiam spatii absolute veram exhibens.
Marosvásárhelyini, 1832.

Library of the Hungarian Academy of Sciences
(Institution)
Budapest
Hungary

(Town)
(Country)

on

the Memory of the World International Register

Date: 31. Juil. 2009.

Koïchiro Matsuura
Director-General, UNESCO